

Agnese Treimane

RADOŠUMA AKTUALIZĀCIJA LATVIJAS DARBA TIRGŪ: RADOŠAS PERSONAS UN IZGLĪTĪBA

Saskaroties ar tādām problēmām kā diskusijas par radošo personu¹ statusu, par darba tirgus savdabību, par izglītības atbilstību darba tirgus prasībām, autore nolēma pētīt mākslas augstskolu studentus un to korelāciju ar radošo personu eksistenci Latvijas darba tirgū. Šī problēma risināta autores bakalaura darbā [Treimane 2014], kura pamatmērķis bija, izpētot radošo profesiju pārstāvju kā darba tirgus grupas specifiku un darba tirgus situācijas izmaiņas mūsdienās, analizēt Latvijas mākslas augstskolu absolventu iespējas darba tirgū. Izrietoši šā raksta mērķis ir skatīt korelācijas starp Latvijas mākslas augstskolu absolventiem un radošo profesiju pārstāvju grupu, ņemot vērā aktuālās tendences un pārmaiņas darba tirgū, kas saistītas arī ar radošuma aktualizāciju. Galvenais pētnieciskais jautājums: vai mākslas augstskolu absolventi, iekļūstot darba tirgū, kļūst par radošo profesiju pārstāvjiem?

---

¹ Par to, ka radošuma jēdziens kļuvis ārkārtīgi aktuāls un līdz ar to arī novalkāts un izplūdis, liecina problēmas terminoloģijas izvēlē. Atkarībā no konteksta (politiska, ģeogrāfiska, sociāla utt.) jēdziens tiek pielāgots, katrā no gadījumiem izceļot citas šīs grupas iezīmes vai aspektus. Līdz šim izvirzītie varianti šīs grupas definēšanai ir *radošās personas*, *radošie darbinieki*, *radošie profesionāļi*, *mākslinieki*, *mākslas radītāji*, *kultūras/radošo nozari pārstāvošie cilvēki*, *radošā šķira*, *radošo profesiju pārstāvji*. Eiropas valstu dokumentos lielākoties dominē vārds ar sakni "māksla". Latviešu valodā jēdziens *mākslinieki* primāri attiecināms uz vizuālās mākslas radītājiem, tāpēc Latvijas (un Baltijas valstu) vidē biežāk izmantoti jēdzieni, kas atvasināti no "radīt" – *radošās personas*, *radošie darbinieki*, *radošie profesionāļi*, *mākslas radītāji*.

Apzīmējums *radošās personas* ir atbilstošs, jo apzīmē cilvēkus, kas veic radošu, māksliniecisku darbu un rada kaut ko jaunu. Tomēr tas ir arī ļoti daudznozīmīgs apzīmējums, jo ļoti daudz profesiju, ne tikai kultūras nozares, pārstāvji sevi uzskata par radošiem dažādās jomās. Kā adekvātāku var skatīt apzīmējumu *radošais profesionālis*, kas jau izmantots, piemēram, pētījumā "Radošo profesiju darbinieku statuss sabiedrībā". Izmantojot šo vārdu savienojumu, tiek uzsvērts tieši profesionālisma jeb profesijas aspekts. Tomēr, savukārt, R. Floridas konceptā tas piedēvēts arī grāmatvežiem, IT speciālistiem u. tml., veidojot nekonekvenci. Autore izvēlas lietot vārdu savienojumu *radošo profesiju pārstāvji* kā optimālu jēdzienu, jo tas vislabāk arī atbilst absolventu grupai, kas ir nehomogēna un neveidojas tikai no māksliniekiem. (Sk. 4. attēlu teksta beigās.)

Pētījumā izmantotā metodoloģija iekļauj teorētisku un empīrisku daļu. Pirmā pievēršas radošo profesiju pārstāvju kā profesionālas grupas specifikas izpētei, pamatā balstoties uz R. Floridas radošās šķiras konceptu, un darba tirgus paradigmas maiņas izpēti, izmantojot sociologu, piemēram, Z. Baumanu un H. Bekera \ atziņas. Teorētisko analīzi papildina empīriski dati, kas iegūti aptauju un kontent-analīzes ceļā. Dati raksturo gan darba tirgus piedāvājumu, gan pieprasījumu kultūras nozares ietvaros: radošo industriju uzņēmumu pilotaptauja, sekundāru datu analīze par valsts sektora darbinietām, mākslas augstskolu absolventu analīze – kvantitatīvi aptaujāti Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA) absolventi, kā arī Latvijas Mākslas akadēmijas (LMA) absolventi (papildus analizējot jau veiktu aptauju datus) un Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas (JVLMA) analīzei izmantoti augstskolas rīcībā esošie dati par absolventu darbinietām. Papildus analizēta arī augstskolu vēsture, savstarpējās atšķirības, piedāvātās programmas, specifika. Šā raksta ietvaros netiks tiešā veidā atspoguļoti iegūtie aptauju dati, jo tie nav tieši saistāmi ar raksta mērķi un uzskatāmi tikai par papildinošu materiālu tēmas izvēšanai.

Jau labu laiku skaidrs, ka radošums ir ārkārtīgi aktualizēts darba tirgū un izveidojusies jauna darba paradigma, kas rosina domāt par to, kā šādā, jaunā darba tirgus kontekstā iekļaujas radošo profesiju pārstāvji, kādi ir izaicinājumi un specifika. Jauno paradigmu raksturo tas, ka darbs vairs nav centrālā cilvēka dzīves daļa un “droša ass, ap ko veidot visus pašdefinēšanās veidus, identitātes un dzīves plānus. Tāpat tas vairs netiek uztverts kā sabiedrības ētiskais pamats vai individuālās dzīves ētiskais centrs. Tagad darbs līdz ar citām aktivitātēm iegūst pārsvarā estētisku nozīmi” [Bauman 2000: 139] – darbs ir līdzeklis, nevis mērķis, un tikai viena no cilvēka dzīves daļām. Kopumā šī tendence dēvējama par darba standartizāciju, no kā izriet vairāki aspekti:

1) trīs dimensiju (telpas, laika, līguma) standartizācija: kolektīvu lēmumu un augstu regulācijas¹ pakāpi nomaina individuāla darba dalīšana un deregulācija (t. sk. īstermiņa, specializēti darba līgumi). Atsevišķu (ārpusmāju) un koncentrētu darba telpu nomaina vairākas darbavietas un iespēja variēt ar darba telpu (piemēram, strādāt mājās). Pilna laika un pastāvīgu darbu nomaina nenoturīgs, variējama laika darbs [Edgell 2012: 145];

2) individualizācija: jaunā darba tirgus paradigma ir vērsta uz elastību, individualitāti, radošu domāšanu un patstāvību, kā arī risku pārnesi uz katra atsevišķa indivīda personisko telpu. Mūsdienās darbs līdz ar daudzām citām cilvēka dzīves jomām kļūst par individualizācijas objektu – tas tiek nodots katra cilvēka paša

---

¹ Tiek regulētas darba stundas, samaksa, atļaušana, veselība, drošība un tādi “labumi” kā pensija, brīvdienas, veselības sociālās garantijas utt.

kontrolē, atstājot viņa varā gan teikšanu par savām izvēlēm un iespēju darīt to, kas sniedz gandarījumu, gan atbildības uzņemšanos par neveiksmēm un neizdošanos. “...*(ikviena) neveiksme ir personīgā neveiksme, tā vairs netiek uzskatīta par šķiras kopēju pieredzi nabadzības kultūrā. No tā izriet dažādas pašatbildības formas. Kamēr agrāk slimība, atkarība, bezdarbs un citas novirzes no normas (deviances) tika uzskatītas par likteņa izraisītiem triecieniem, tagad uzsvars tiek likts uz individuālo atbildību un vainu. Tādējādi savas dzīves dzīvošana tagad nozīmē atbildības uzņemšanos par personīgajām neveiksmēm un neparedzētiem notikumiem. (..) Visa sabiedrība tādējādi tiek skatīta kā kopums, kurā indivīdi nav pasīvi, apstākļu noteikti dalībnieki, bet gan aktīvi savas dzīves veidotāji un noteicēji dažāda līmeņa noteikumu kontekstā*” [Beck 2002: 24];

3) elastība (*flexibility*) – mūsdienās cilvēkiem būtiska ir spēja izvēlēties, būt noteicējiem pār savu laiku un darbu, meklēt izdevīgus piedāvājumus un noteikumus. Līdz ar darba ņēmēju vēlmēm un prasībām mainās arī darba devēju attieksme un attiecīgi arī viss darba tirgus kopumā, balstoties uz arvien variējamākiem un elastīgākiem nosacījumiem;

4) radošums – kā prece un prasība, katras profesijas neatņemama sastāvdaļa. Ar to bieži tiek domātas arī tādas īpašības kā spēja risināt problēmas, patstāvīgi pieņemt lēmumus, iejusties darba kolektīvā, spēja uzņemties iniciatīvu. Pēc R. Floridas koncepta¹, *superradošais kodols* veic augstākās formas radošo darbu – “*rada jaunas formas un veidus, kas ir brīvi pielāgojami un plaši nodēriģi, piemēram, izveido patēriņa produktu, ko var ražot un pārdot; izdomā teorēmu vai stratēģiju, ko var pielietot vairākos gadījumos; sacer mūziku, ko var atskaņot atkal un atkal*” [Florida 2011: 38]. Tā uzdevums ir ne vien problēmu risināšana, bet arī problēmu identificēšana. Savukārt apkārt kodolam esošā radošo profesionāļu grupa iesaistīta sarežģītu un specifisku problēmu risināšanā, kur nepieciešams neatkarīgs spriedums un augsts izglītības līmenis vai liels cilvēkkapitāls [Florida 2011: 8]. Tas, ko no viņiem pastāvīgi, ikdienā patiešām gaida, ir spēja domāt patstāvīgi, pielietot vai kombinēt standartizētas metodes jaunos, unikālos veidos, lai tie būtu piemēroti dažādām situācijām, attīstītas spriešanas un lēmuma pieņemšanas spējas, kā arī dažreiz spēju izmēģināt ko radikāli jaunu [Florida 2011: 39];

5) pašnodarbinātība un portfolio karjeras vairs nav radošās un mākslas jomas monopols. Abi šie nodarbinātības veidi nav unikāls jaunums pasaules darba sistēmā²,

¹ Radošo šķiru veido divas galvenās grupas: superradošais kodols un radošie profesionāļi.

² Pirms industriālā kapitālisma iestāšanās neatkarīgs zemkopis, amatnieks, kurpnieks, tirgotājs, komponists, tēlnieks utt. bija darba struktūras pamatforma. Pieaugot ražošanas apjomiem, attiecīgi palielinājās sacensība par kapitālu un īpašumtiesības (un vara) kļuva par nedaudzu personu priekšrocību un kapitālu, atņemot iespējas kļūt par biznesa īpašniekiem daudziem pārējiem. Līdzīgi ir arī ar vairāku profesiju īstenošanu līdztekus.

taču 20. gs. beigās pašnodarbinātība sasniegusi jaunus apmērus¹. Lai gan ekonomiskie apstākļi lielākoties piespieda daudzus pievērsties neatkarīgam darbam, daudzi to tagad izvēlas paši, elastības dēļ – šāds modelis ļauj izbēgt no drūmās biroja vides un koncentrēties uz projektiem, kas nes personīgu piepildījumu [Horowitz 2011]. Nereti pašnodarbinātības jomu dēvē arī par *freelance* jomu, kas nozīmē, ka šādā veidā nodarbinātās personas ieņem kādu pozīciju uzņēmumā/projektā bez ilgtermiņa saistībām ar kādu konkrētu darba devēju. Atsakoties no klasiskajām darba devēja – ņēmēja attiecībām, cilvēki tomēr neizbēg no konkurences. Lai cik lielu brīvību solītu pašnodarbinātā statuss, tiklīdz cilvēks iesaistās kādā projektā, viņam tā kā tā ir jāiekļaujas termiņos, jāapmierina pasūtītāja/klienta vēlmes, jāierodas laikā utt. Lai gan šīs izmaiņas šķietami rada individuālu darbinieku izvēle, būtībā tie ir blakus sekas dziļām strukturālām pārmaiņām darba vidē: agrāk tipiskais darba modelis bija vertikāls (jo ilgāk strādā vienā darba vietā, jo advancētāks un profesionālāks kļūst, kāpjot pa karjeras kāpnēm), bet mūsdienās, pieaugot specializācijai, katrs darbinieks māk kaut ko unikālu, ko nezina cits, tāpēc vertikāls karjeras kāpums vairs nav tik viennozīmīgs [Florida 2011: 96], un pastāv iespējas ilgstoši (horizontāli) veiksmīgi darboties vienā jomā, bet dažādās darbavietās, īstenojot to kā pašnodarbinātajam.

Cita aktuāla tendence ir darba attiecību veida pluralizācija. Arvien vairāk cilvēku kombinē dažāda veida darba attiecības, īstenojot tās līdztekus – karjeras īstenošana tikai vienas profesijas ietvaros vairs nav vienīgais darba modelis. Tās dēvē par *portfolio tipa* karjerām vai multiaktivitāti. Žurnālists, fotogrāfs, pasniedzējs vienā personā – tā ir izplatīta parādība mūsdienu ekonomikā un darba struktūrā. Tā sauktie *slīpsvītrinieki* (žurnālists/fotogrāfs/pasniedzējs) ir daļa no tendences, kas mūsdienās arvien palielinās [Forbes 2013]. Šādiem cilvēkiem jāiemācās operēt ar savu laiku, sadalot to mazākās, nošķirtās vienībās, un mainīgs, nestabils darba grafiks ir viņu ikdiens. Ja indivīds ir apveltīts ar nepieciešamajām spējām un personību, šāds karjeras tips var izrādīties ļoti ienesīgs un gandarījumu sniedzošs. Portfolio tipa karjeras veidojas, operējot ar vairākām identitātēm. Šo indivīdu ienākumus veido nepilna laika nodarbinātība, īslaicīgi darbi, pašnodarbinātībā veikti uzdevumi. Vai arī viņi strādā pilna laika darbu, vienlaikus īstenojot intereses, kas ienes arī peļņu. Caur vairākiem darbiem īstenojas dažādība un iespēja attīstīt un īstenot vairākas intereses vienlaicīgi. Visas intereses var kombinēt, lai rezultātā veidotu

¹ Tas saistāms ar vairākiem ekonomiska, politiska un sociālkulturāla rakstura faktoriem, kas stimulējuši pašnodarbinātības izplatību, piemēram, deindustrializācija un pakalpojumu jomas aktivizācija, kas paredzēja mazākus izdevumus, lai uzsāktu biznesu, tāpat organizāciju pārstrukturēšana un vērsšanās uz elastīgumu un izdevumu samazināšanu. Virzība arvien tuvāk nišu mārketingam (individualizēts patēriņš) radīja jaunas tirgus struktūras un darbavietas, no kurām daudzām varēja piemērot pašnodarbinātības darba modeli.

savus ienākumus tik lielus, cik tos pats vēlas. Tāpēc portfolio karjeras īpaši labi der radošo profesiju pārstāvjiem [Treimane 2014: 35]. Tomēr ir skaidrs, ka šāds darba modelis nav piemērots visiem cilvēku tipiņiem. Lai cilvēki veiksmīgi īstenotu šāda tipa karjeru, tiem jāpieņem šādām īpašībām: spējai darīt vairākus darbus reizē un menedžēt savu laiku; vēlmei pēc elastības un radošuma; viņiem jābūt labi organizētiem un atvērtiem jaunām iespējām un piedāvājumiem; jābūt ar lielu entuziasmu un enerģiju, lai spētu sabalansēt darbu, kas sevī paredz neregularitāti un nevienmērību. Būtiski arī, lai vismaz viens no darbiem, kas veido portfolio karjeru, ir stabils un pastāvīgs, lai ienākumu līmenim būtu stabila pamatbāze. Šis darbs veido centrālo asi, kamēr pārēji tiek sakārtoti "orbītā" tam apkārt [Forbes 2013].

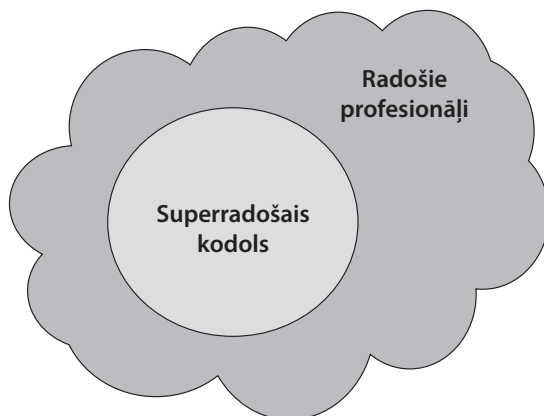
Nodarbinātības nestabilitāte ir mūsdienu jaunais dzīvesveids [Ciulla 2000: 230]. To būtiski paturēt prātā, runājot par tiešu atbilstību un pieprasot to starp iegūto izglītību un darba tirgus prasībām vai cerībām, ka augstskolā pilnībā tiks iemācīts tas viss, kas būs nepieciešams darba vidē. Tas attiecas arī uz radošo un kultūras nozari.

Kur studē radošo profesiju pārstāvji? Protams, pēc analogijas, tās pirmām kārtām ir mākslas augstskolas – LMA, LKA, JVLMA –, jo atrodas Kultūras ministrijas (turpmāk – KM) pakļautībā, savukārt KM uzskatāma par galveno kultūras nozares darba vietu nodrošinātāju¹. Attiecīgi minētās augstskolas ir vadošās izglītības iestādes mākslās un kultūrā. Savukārt šo iestāžu absolventi, pēc R. Floridas koncepta, uzskatāmi par absolventiem – bohēmistiem.

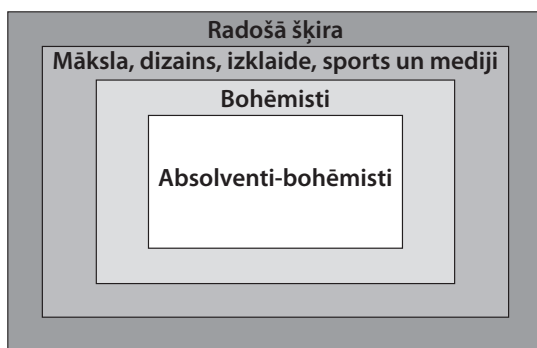
Pētnieki raksturo darba tirgu, radošo profesiju pārstāvjus un izglītību (ar augstskolu absolventiem) kā vienotu sistēmu [Florida 2011]. Radošā šķira tiek raksturota kā mūsdienu ekonomikā dominējošā šķira (*creative class*). Šīs šķiras galvenie raksturlielumi: radošums, individualitāte, dažādība, darba nopelnu būtiskuma pārsvars pār ienākumiem, atvērtība, pašizpaušme, elastība. Šīs šķiras galvenais kapitāls ir intelektuālais un cilvēkkapitāls. Šķiras pārstāvji darbā izmanto zināšanas un iztēli, galvenā funkcija ir visa veida jaunu formu radīšana. R. Florida tos dala

¹ Muzeji, kultūras centri, kultūras darba organizētāji un darbinieki pārvaldes institūcijās novados un pilsētās, pašvaldību publiskās bibliotēkas, kultūrizglītības iestādes (mūzikas un mākslas skolas), Latvijas Nacionālais arhīvs, Nacionālais kinocentrs, Latvijas Nacionālais kultūras centrs, Kultūras informācijas sistēmu centrs, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 8 valsts muzeji, 3 bibliotēkas, 18 kultūrizglītības iestādes (profesionālās ievirzes, profesionālās vidējās un augstākās), publiskais nodibinājums Valsts Kultūrkapitāla fonds, 8 profesionālie teātri, Valsts SIA "Rīgas Cirks", "Latvijas Koncerti", "Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris", "Liepājas Simfoniskais orķestris", "Valsts Akadēmiskais koris "Latvija", "KREMERata Baltica" un "Latvijas Nacionālā opera un balets", A/S "Rīgas Kinostudija", SIA "Starptautiskā rakstnieku un tulkotāju māja". Kā valsts sektora būtisks darba vietu lauks ir arī valsts pārvaldes institūcijas – gan pati Kultūras ministrija, gan citas ministrijas, kā arī vēstniecības u. tml.

divās apakšgrupās – *radošie profesionāļi* un *superradošais kodols* – un kopumā 10 apakšgrupās¹, no kurām šā raksta kontekstā būtiskākā ir ceturtā (māksla, dizains, izklaide, sports un mediji) [Florida 2007: 27].

1. att. Radošo profesionāļu un superradošā kodola attiecības pēc Ričarda Floridas koncepta. A. Treimanes veidots attēls.

2. att. Radošās šķiras pakāpenisks iedalījums pēc Ričarda Floridas koncepta. A. Treimanes veidots attēls.

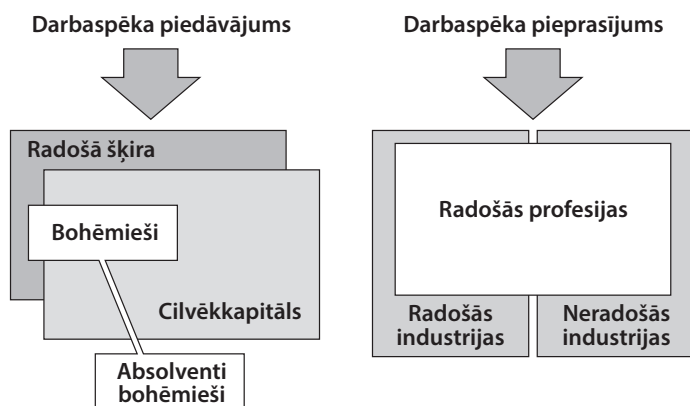
Tās apakšgrupa savukārt ir *bohēmisti* – “mākslinieciskāk” ievirzītā radošās šķiras apakšgrupa.² Jāpiezīmē, ka autore, lietojot šo jēdzienu, to maz saista ar vispār-

¹ 1) biznes un operācijas ar finansēm; 2) profesijas, kas saistītas ar datoriem un matemātiku; 3) pārdošanas menedžments; 4) māksla, dizains, izklaide, sports un mediji; 5) menedžments; 6) arhitektūra un inženierija; 7) tieslietas; 8) dzīves, fiziskās un sociālās zinātnes; 9) veselības aprūpe; 10) izglītība un apmācība.

² Autori, dizaineri, mūziķi, komponisti, aktieri un režisori, daiļamatnieki, gleznotāji, tēlnieki, mākslinieciskās apdrukas mākslinieki, fotogrāfi, dejotāji, izpildītāji un ar šīm jomām saistītie darbinieki.

pieņemto bohēmas izpratni. Savukārt *absolventi – bohēmisti* ir *bohēmisti* ar iegūto augstāko izglītību (tātad “formālais” cilvēkkapitāls apvienots ar radošo potenciālu), tie apguvuši tā sauktos bohēmiskos priekšmetus, t. i., piemēram, radošās mākslas, dizains, mūzika, multimediji, arhitektūra, programmatūru dizains, izpildītāj-mākslas u. c. [Comunian 2006: 6], tātad Latvijas mākslas augstskolu absolventi tieši atbilst *absolventu – bohēmistu* grupai. Tomēr jāatceras, ka mākslas augstskolu absolventi veido tikai daļu no *absolventiem – bohēmistiem*, jo šo grupu var veidot arī (Latvijas kontekstā) Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes, Latvijas kultūras akadēmijas, Latvijas Kultūras koledžas (LKK), Liepājas Universitātes (LiepU), Rīgas Starptautiskās ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas (RISEBA) u. c., kā arī ārzemju augstskolu absolventi, tāpat būtiski atcerēties, ka ne visi mākslas augstskolu absolventi kļūst par *absolventiem – bohēmistiem*. Tātad grupas nav viennozīmīgi un nelaužami analogas.

Kad absolventi nonāk darba tirgū, notiek darba nišas izvēle. Kā iepriekš minēts, cilvēks, kas absolvējis augstskolu kādā vienā jomā, ne vienmēr obligāti turpina strādāt tajā (mūsdienu darba tirgus elastības princips). Kā redzams 4. attēlā, mākslas augstskolu absolventi var turpina strādāt neradošās nozarēs, tādās, kas nav saistītas ar kultūru, bet tas gan ne vienmēr nozīmē, ka viņi neīsteno (iegūto) radošo profesiju¹, jo mūsdienās pieprasījums pēc radošo profesiju pārstāvjiem rodas ne tikai klasiskās kultūras un radošo industriju nozarēs. Attiecīgi nav pamata mūsdienu darba paradigmā un tirgus situācijā prasīt, lai augstskolas absolventi simtprocentīgi piepildītu konkrētās nozares darbavietas.

3. att. *Bohēmists – absolvents* darba tirgū: pieprasījums un piedāvājums [Comunian 2010: 26].

¹ Piemēram, sabiedrisko attiecību speciālists strādā apdrošināšanas firmā vai *web* dizaineris – *IT* firmā.

Ir vēl kāda problēma: terminoloģijas neskaidrība. Kamēr, vadoties no R. Floridas koncepta, viss šķiet strukturēts un atbilstīgs, brīdī, kad jāveido radošo personu likums, un citās tamlīdzīgās problēmsituācijās, grūti izšķirt, kas ir radošas personas un radošo profesiju pārstāvji. Ko saprast ar radošu profesiju, kad radošums tiek pieprasīts it visur? Kurā no augstskolām to var apgūt? Cik būtisks radošā profesijā ir formālās izglītības aspekts un cik – radošais potenciāls? Lai gan, autore sprāt, visās trīs augstskolās apgūtās jomas ir atbilstīgas radošo profesiju pārstāvja izpratnei, pieredze un pētījumi rāda, ka tas nav viennozīmīgi. Kamēr novērojama zināma viedokļu vienotība, lemjot, ka aktieris, operators, vijolnieks, gleznotājs ir radošas profesijas, spriežot par tādām profesijām kā menedžeris, vides mākslas speciālists, gaismotājs, rodas diskusijas, nemaz nerunājot par tādām specialitātēm kā sociologs vai skolotājs (sk. 1. tabulu.). Piemēram, R. Florida savā konceptā nemaz nerunā par tādām profesijām kā muzeju, kultūras centru, koncertzāļu u. tml. darbiniekiem,

1. tabula

Mākslas augstskolās apgūstamo profesiju atbilstības radošas personas statusam izpratnes gradācija

LKA	LMA	JVLMA
Aktieris	Gleznotājs	Vijolnieks
Dejotājs	Tēlnieks	Komponists
Režisors	Scenogrāfs	Diriģents
Operators	Modes dizaineris	Horeogrāfs
Menedžeris	Vides dizaina speciālists	Instrumenta spēles skolotājs
Sociologs	Mākslas vēsturnieks	
Starpkultūru sakaru speciālists		

kas Latvijas un šā raksta kontekstā ir ārkārtīgi būtiskas profesijas. Iespējams, tās netiek pieminētas tādēļ, ka piesaistītas institūcijai/organizācijai, līdz ar to uzskatāmas par stabilām un tradicionālām (nedarbojas elastības un pakārtotais neaizsargātības princips). Šeit atkal saskaramies ar grupas nehomogenitātes un definēšanas problemātiku.

Tādēļ atgriezīamies pie jautājuma, vai, absolvējot LMA, LKA, JVLMA, cilvēks kļūst par radošu personu, radošo profesionāli, radošo profesiju pārstāvi, par visiem kopā vai par nevienu? Kāda nozīme ir tam, kura no trim augstskolām absolvēta? Lai risinātu šos jautājumus, jāizzina un jāsaprot kopīgais un atšķirīgais starp trim augstskolām, kas ļautu spriest par šiem absolventiem kā vienotu grupu. Sākotnēji jāmin vēsturiskais konteksts: divām no trim augstskolām tas ir līdzīgs. LMA un JVLMA dibinātas neatkarīgās Latvijas laikā, bet pastāvējušas PSRS ietvaros, kur *“valsts noteica, cik studentu tiks uzņemts katrā specialitātē, paredzot sekmīgākajiem*

studentiem stipendijas. Papildu studiju vietas par individuālu samaksu netika paredzētas. (...) vienlaikus ar akadēmisko izglītību students ieguva arī profesionālo – pedagoga, muzeja darbinieka, arhivāra u. tml. specialitāti” [Kreituse 2009: 46]. Tādējādi studējošo skaits tika ierobežots un mācības uzsāka tikai atbilstošākie, nerodoties absolvējošo pārprodukcijai un nevienmērīgai konkurencei absolventu vidū. “*Konkursu uz studiju vietām noteica gan valstī pasludinātās prioritātes, gan jau tradicionāli par elitārām uzskatītās specialitātes, piemēram, mediķis. Arī Valsts Konservatorijas Teātra fakultātē bija ļoti liels konkurss, jo tur uzņēma tikai 6 vai 8 studentus, turklāt ne katru gadu. Jāņem vērā, ka arī mākslas specialitātēs pastāvēja “valsts sadale” – tas nozīmēja, ka arī aktieri bija jānodrošina ar darbu”* [Kreituse 2009: 47]. LKA savukārt šādu sistēmu nav piedzīvojuši. LMA (dibināta 1919. gadā) un JVLMA (dibināta 1919. gadā) ir ar senu vēsturi un nostiprinātām akadēmiskām tradīcijām. LKA (dibināta 1990. gadā) ir šobrīd pastāvošajā izglītības sistēmā veidojusies mācību iestāde. Augstskola dibināta Latvijas neatkarības iegūšanas posmā, kas ideoloģiski un ētisko vērtību ziņā to vieno ar abām iepriekšējām, jo visas trīs augstskolas veidojušās nacionālu vēsmu ietekmē un vēsturiskajā kontekstā. Kamēr LMA un JVLMA saista temporālas saiknes, LKA un JVLMA saista specialitātes – agrāk konservatorijas pārziņā esošās – Teātra fakultāte (ar aktieru un režijas nodaļām), Kultūras darbinieku nodaļa (TV režisori, kultūras namu metodiķi u. c.) un Horeogrāfijas nodaļa, kas šobrīd darbojas LKA ietvaros [Treimane 2014: 64].

Tomēr viena no būtiskākajām atšķirībām saistāma ar studiju procesu. Kad 1991. gadā ar izglītības likumu bakalaura un maģistra grādi tiek nodalīti no profesionālās izglītības diplomiem, mākslas izglītība tiek sadalīta profesionālajā un akadēmiskajā izglītībā, kā arī iespējams mācīties, studentam maksājot pašam vai ieņēmot valsts finansētu budžeta vietu. LKA un JVLMA pastāv dalīta sistēma – daļa studentu mācības apmaksā paši, daļai (ar augstākajām sekmēm) mācības apmaksā valsts, savukārt LMA izveidota cita pieeja – uzņemto studentu skaits ir neliels (konkurss uz vienu budžeta vietu – apmēram 3 cilvēki, kursā ap 10 cilvēku), tomēr visu studentu mācības finansē valsts budžets [Treimane 2014: 65]. Tas, zināms, ietekmē studentu izvēli studēt kādā augstskolā, kā arī ietekmē augstskolas darbības principus un studentu atlases kārtību.

Visas trīs augstskolas vieno ne tikai izglītības (mākslas un kultūras) profils, kurā tās darbojas, bet arī augstskolu apmēri – katrā no augstskolām vidēji mācības uzsāk ne vairāk par 200 studentiem. Tās vieno arī iestāde, kuras pakļautībā tās atrodas. Pēc Ministru Kabineta “Kultūras ministrijas nolikuma” [MK 2003], līdz ar citām kultūrizglītības iestādēm LKA, LMA un JVLMA atrodas LR Kultūras ministrijas pakļautībā. KM finansē šo augstskolu darbību un studentu budžeta vietas, tāpēc loģiskā atgriezeniskā saite sagaida, ka šo skolu absolventi strādās KM pakļautībā esošajās darbavietās [Treimane 2014: 65].

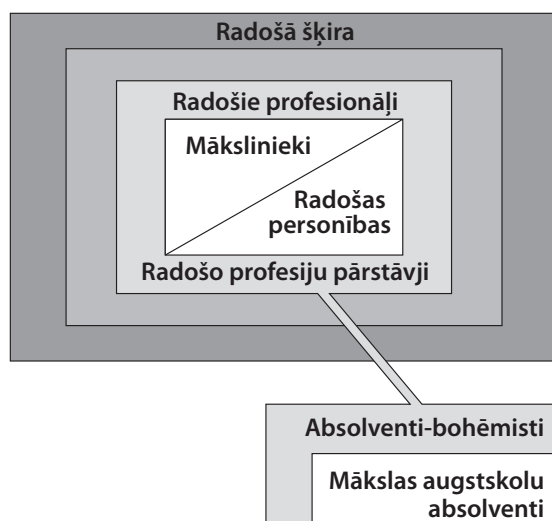
Kopējās izmaiņas darba tirgū raksturo arī topošo darbinieku sagatavošana tam – arvien mazāk programmu veidotas tā, lai studentus sagatavotu tikai vienai, konkrētai profesijai. Mūsdienās lielākoties izglītība tendēta uz kādas jomas plaša profila speciālista izveidi, kas jo īpaši raksturīgi humanitārajai jomai. Līdz ar to absolventam (kas arī atbilst sociologu virzītājiem individualizācijas un riska konceptiem) pašam ir jāizlemj, kā izmantot iegūtās zināšanas un izglītību, kādu profesiju no piedāvātā lauka izvēlēties, un tajā arī pašam individuāli jāmeklē darbs, pielāgojot tam savas iegūtās zināšanas. Runājot par mākslas augstskolām, šī tendence vairāk raksturīga LKA un LMA. Galvenokārt tas tā ir tāpēc, ka JVLMA students pēc piedāvātajām pamatstudijām ir profesionālais bakalaura, savukārt LKA un LMA piedāvā tikai akadēmisko izglītību visos studiju līmeņos, vēl vairāk – absolvējot abas augstskolas, tiek iegūts vienāda nosaukuma diploms: grāds “mākslās”. Lai gan arī JVLMA lielākā daļa programmu atbilst studiju virzienam “mākslas”, iegūtais grāds ir ar citādu nosaukumu (izņemot akadēmiskajam maģistram). Tā kā JVLMA absolventi pārsvarā iegūst profesionāla tipa izglītību, tie pēc absolvēšanas ir ciešāk saistīti ar konkrētām darbavietām jau zināmās institūcijās, organizācijās vai iestādēs [Treimane 2014: 66].

Vēl kāda būtiska atšķirība – JVLMA un LMA katru gadu uzņem studentus visās piedāvātajās programmās, atšķiras tikai uzņemto studējošo skaits. Savukārt LKA katru gadu apakšprogrammu piedāvājums mainās, nereti piedāvājot arī jaunas vai aktualizētas apakšprogrammas. Šajā ziņā (saiknē ar darba tirgu) LKA ir fleksiblāka, darba tirgum piedāvājot vienādi labi kvalificētus, bet diferencēta profila darbiniekus, tā cenšoties neradīt pārprodukciju. Atšķiras arī programmu mērķis. JVLMA caur piedāvāto programmu studentiem sniedz šaurāka spektra izglītību (piem., students absolvē augstskolu kā pianists vai kā pūšaminstrumentu skolotājs u. tml.), līdzīgi tas ir arī LMA (izņemot tādas apakšprogrammas kā, piemēram, vides māksla, kas ir nedaudz plašāka), kamēr LKA caur lielāko daļu piedāvāto apakšprogrammu veido kultūras jomas speciālistus ar plašu zināšanu loku un iespējām strādāt dažādos amatos pēc augstskolas absolvēšanas. Katrai no šiem izglītības īstenošanas tipiem ir savi mīnusi un savi ieguvumi. Absolventi, kas ieguvuši plašu un vispārīgu izglītību, ir elastīgāki un daudzdimensionālāki savās prasmēs nekā tie, kas ieguvuši konkrētu specializāciju, tiem ir grūtāk identificēt savu darbības jomu un atbilstību konkrētas darbavietas prasībām, tādējādi ir apgrūtināta darbavietas izvēle [Treimane 2014: 67].

Būtisks ir arī konkurences faktors vai piedāvāto programmu unikalitāte. LKA šajā ziņā ir visapdraudētākā, jo programmām, kas saistītas ar menedžmentu u. tml. ir vairākas alternatīvas citās augstskolās, savukārt dejas, audiovizuālās un režijas apakšprogrammām konkurence meklējama pašu mākslas augstskolu vidū. Citādi ir ar vairumu JVLMA un teju vai visām LMA specialitātēm: ja students vēlas studēt Latvijā un kļūt par operdziedātāju vai scenogrāfu, iespēja izvēlēties augstskolu

ir tikai viena. Tādēļ arī šīs abas augstskolas var izvirzīt augstākus atlasē kritērijus un prasības, pieļaujot, ka pieprasījums vienmēr būs liels. Tas, savukārt, ietekmē studenta un vēlākā absolventa izveidi un ieiešanu darba tirgū.

Visbeidzot varam secināt, ka mūsdienu darba situācija ir grūti nosakāma un iespējams vilkt tikai aptuvenas un neviennozīmīgas saiknes starp mākslas augstskolām un kultūras un radošas nozares darba tirgu. Katra absolventa gadījums ir skatāms individuāli, iepriekš noteiktu matricu samērā grūti piemērot it visiem mākslas augstskolu studentiem. Tomēr var visnotaļ droši teikt, ka Latvijas mākslas augstskolu absolventu grupa ir atbilstīga radošo profesiju pārstāvju grupai kaut vai tikai tādēļ, ka ir vienlīdz daudzšķautņaina un nehomogēna līdzīgos aspektos. Tik, cik nenosakāma ir nozare kopumā, tik nenosakāma ir izglītība, kas padara tās atbilstīgas citu citai. Taču, protams, pirmām kārtām meklējot iespēju izglīties, lai kļūtu par radošas profesijas pārstāvi, mēs raugāties uz mākslas augstskolām. Pamatoti var teikt, ka Latvijas radošo profesiju pārstāvji pamatā studē LMA, LKA un JVLMA, paturot prātā šādus aspektus. Ne visas radošas profesijas apgūstamas (mākslas) augstskolās, piemēram, rakstnieka. Lai kļūtu par radošas profesijas pārstāvi, var studēt arī kādā citā augstskolā (RISEBA, LiepU, EKA u. c.). Var nestudēt arī vispār, jo daudziem radošās nozares darbiniekiem nav augstākās izglītības. Visbeidzot – ne visus mākslas augstskolu studentus un absolventus automātiski un neizvērtējot var uzskatīt par radošo profesiju pārstāvjiem ne teorētiski, ne formāli, ne arī praksē. Mūsdienu darba tirgus situācijā pierādījies, ka ikviens pie attiecīgiem apstākļiem var būt jebkas.

4. att. Radošās šķiras terminoloģiskais iedalījums un saikne ar *absolventu* – *bohēmistu* konceptu. A. Treimanis veidots attēls.

Izmantotie avoti

- Bauman, Z. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: SAGE Publications, 2002.
- Ciulla, J. *The Working Life: The Promise and Betrayal of Modern Work*. New York: Times Book, 2000.
- Comunian, R., Li, Q. C. & Faggian, A. *Unrewarded careers in the creative class: The strange case of bohemian graduates*. 2010. P. 26. Available: http://www.creative-regions.org/uploads/1/0/9/7/10973203/comunian_faggian_li_workingpaper.pdf (viewed 16.04.2014.)
- Edgell, S. *The Sociology of Work. Continuity and Change in Paid and Unpaid Work*, 2nd ed. London: SAGE Publications Ltd, 2012. P. 145.
- Florida, R. *The Rise of the Creative Class, Revisited*. New York: Basic Books, 2011.
- Florida, R., Mellander, Ch., Stolarick, K. *Inside the Black Box of Regional Development: Human Capital, the Creative Class and Tolerance*, 2007. P. 48. Available: <http://www.creativeclass.com/rfcgdb/articles/Inside%20the%20black%20box.pdf> (viewed 18.04.2014.)
- Horowitz, S. The Freelance Surge Is the Industrial Revolution of Our Time. The Atlantic, 01.09.2011. Available: <http://www.theatlantic.com/business/archive/2011/09/the-freelance-surge-is-the-industrial-revolution-of-our-time/244229/> (viewed 25.04.2014.)
- Kreituse, I. *Pagājušo gadu Latvija: 1945–1990*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009. 46. lpp.
- LR Ministru Kabinets. Kultūras ministrijas nolikums. Stājies spēkā 2003. gada 29. aprīlī.
- Portfolio Careers: Is the Latest Work Trend Right For You? *Forbes*, 27.02.2013. Available: <http://www.forbes.com/sites/learnvest/2013/02/27/portfolio-careers-is-the-latest-work-trend-right-for-you/> (viewed 19.04.2014.)
- Treimane, A. *Mūsdienu Latvijas darba tirgus perspektīva Latvijas Kultūras akadēmijas, Latvijas Mākslas akadēmijas un Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas absolventiem*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2012.

ACTUALISATION OF CREATIVITY IN THE LATVIAN LABOUR MARKET:
CREATIVE PERSONS AND EDUCATION

Abstract

Creativity has become a characteristic feature and a driving force of the contemporary labour market. The researcher Richard Florida characterises the creative professionals as a modern basic class. Creativity is viewed as a basic feature of each person and sustainability of the state. However, this raises the question in what way representatives of creative professions become part of and compete in an environment of general creativity. How grounded is it to speak about a law for creative persons when it is so problematic to define the target group of this law and the representatives of those professions who will be able to claim relief and privileges that this law would provide? Creative persons or representatives of creative professions is a complex, non-homogeneous and problematic group, the same as students of art universities in Latvia who, although they acquire education and skills of a similar profile, is a non-homogeneous, split and essentially different group, which does not lend itself to analysis when we speak about their common adequacy to the labour market in Latvia. Does a student who graduates from the Art Academy of Latvia, the Latvian Academy of Culture or the Jāzeps Vītols Latvian Academy of Music become a creative person, a creative professional or a representative of a creative profession, or all of them together? Or perhaps none of the above? How adequate to and ready for the labour market is this graduate? To what extent does it matter which of the universities has been graduated and how significant it is in the future career of the graduate? The paper seeks answers to these questions and attempts to establish what connection exists between the creative class, creative people, representatives of creative professions, graduates-bohemians and students of Latvian art universities.

Keywords: *creative persons, labour market, art universities, creative class, education in Latvia.*